

ZÁPISKY Z VŮDCOVA HLAVNÍHO STANU

Felix
Hartlaub

VOLVOX
GLOBATOR

ZÁPISKY Z VŮDCOVA HLAVNÍHO STANU

Felix
Hartlaub

VOLVOX GLOBATOR

FELIX HARTLAUB
Zápisky z Vůdcova Hlavního stanu

Přeložil Miroslav Stuchl

Die Übersetzung dieses Werkes wurde vom Goethe-Institut
aus Mitteln des Auswärtigen Amtes gefördert

Překlad díla byl podpořen Goethe-Institutem
z prostředků Ministerstva zahraničí Spolkové republiky Německo

Copyright © Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main 2007
All rights reserved by and controlled through
Suhrkamp Verlag Berlin
Translation © Miroslav Stuchl, 2013
ISBN 978-80-7207-915-5 (pdf)
ISBN 978-80-7207-916-2 (epub)

Felix Hartlaub, narozený r. 1913 v Brémách, sliboval směřováním svých hlavních studií spíše životní dráhu vědeckou, že se stane historikem. Na univerzitách v Německu, Francii a Itálii studoval především historii, archeologii a ekonomii, na doktora filosofie byl promován na základě své práce *Rakouský Don Juan*, jež měla v podstatě povahu historickou. Zároveň si však na vysokých školách neodpustil rozsáhlá studia romanistiky a dějin umění, což svědčilo nejen o šíři jeho kulturního zájmu, ale souznělo to i s jeho širokým uměleckým talentem, jenž se už tehdy u něho prosazoval. Literární odborníci brzy začali v Hartlaubovi spatřovat velkou naději mladého německého krásného písemnictví.

Už na gymnáziu vytvořil Hartlaub první práce literární hodnoty. Během vysokoškolských studií sepsal knihu *Děti století, nejnadanější generace Francie*, v níž se pokusil postihnout politický význam předních francouzských romantických básníků. Zároveň už při studiích mezi roky 1932 až 1938, využívaje vedle literárního umu i novinářské dovednosti, glosoval v „Berlínských deníkových listech“ z různých úhlů dění v německém hlavním městě. Koncem uvedeného období vytvořil mladý Hartlaub pozoruhodné literární dílo, fantazijní apokalyptickou povídku *Brueghelova opice*, báseň v próze, inspirovanou obrazem malíře P. Brueghela.

Nelze předvídat, jakým směrem by se byla rozvíjela široká Hartlaubova vědecká a umělecká základna v budoucích letech. Zda by se vyhranil spíše jako historik či literát, nebo by jeho doširoka rozkročený tvůrčí potenciál našel uplatnění na nejrůznějších cestách, jak tomu bylo do té doby. Osud rozhodl za Hartlauba, když mu dovolil dožít se věku pouhých 31 let. Bezprostředně po získání doktorátu byl mladý Hartlaub v listopadu 1939 povolán do vojenské služby a poslán do války, kterou rozpoutalo nejdříve v Evropě nacistické Německo. V dubnu 1945, těsně před koncem války, byl ještě převelen do Španělska k bojové jednotce, jejímž úkolem byla obrana Berlína. Tam však nedorazil a beze stopy zmizel. Koncem r. 1945 byl nezvěstný Hartlaub prohlášen za mrtvého.

Byla to druhá světová válka, co rozhodlo o tvůrcově smutném osudu. Zároveň ho však podnítila k vytvoření díla, jehož působivost překročila desetiletí a je živá dodnes. Hartlaubovy válečné zápisky se zejména v Německu čtou nepřetržitě, vycházejí stále v nových vydáních. Po nástupu k armádě Hartlaub zprvu vykonával vojenskou

službu v Německu, později byl odvelen do Paříže, kde se jako graduovaný historik účastnil práce německé historické a archivní komise, jež po okupaci části Francie zkoumala v Paříži ukořistěné francouzské dokumenty. Využil toho k sepsání rozsáhlých a cenných osobních *Válečných zápisků z Paříže*. V nich díky znalosti francouzštiny a někdejší nejen studijním pobytům prokázal svůj obdiv k Paříži a Francii, ale podal i působivé svědectví, jak německá okupace vede francouzské hlavní město a jeho obyvatele k stále hlubšímu materiálnímu i mravnímu zbídačení. Zejména v těchto zápiscích osvědčil Hartlaub i další rys svého tvůrčího založení, kreslířství, a to v podobě četných perokreseb.

Po skončení vojensko-historické mise ve Francii vykonával Hartlaub nakrátko vojenskou službu v Rumunsku, i odtud je část jeho osobních válečných zápisků. Poté, od května 1942 do března 1945, byl přidělen k zpracovatelskému týmu válečného deníku při Vrchním velitelství armády Hitlerova Hlavního stanu v pruském Rastenburgu, později v alpském Berchtesgadenu, v blízkosti známého Hitlerova osobního sídla. Nejdélší dobu tohoto druhu vojenské služby však strávil v pověstném „Vlčím doupěti“ poblíž ukrajinského městečka Vinica jihozápadně od Kyjeva. Tam také vznikla ústřední, nejzávažnější a nejrozsáhlejší složka jeho válečných záznamů – *Zápisky z Vůdcova Hlavního stanu*, které vám touto knihou předkládáme.

Hartlaubovým služebním úkolem tehdy bylo spoluvytvářet oficiální válečný deník vrchního velení německé armády. Nebyl by to však Hartlaub, aby se spokojil s touto činností, byť ho chránila před frontovým nasazením. Přičilo se mu pořizovat pouze suché, odtažené záznamy válečných událostí. Naopak nutkavě pociťoval potřebu zaznamenávat i taková dění, „kdy to lidské a osobní dalekosáhle podléhá, zaznívá jen někdy naříkavě z dálky“. Jeho demokratické založení a bytostné tvůrčí puzení se nesnesly s vědomím, že služební záznam probíhajících bojových událostí na frontách, který vytváří, je v zájmu velení armády jednostranný, že musí být podle velitelských potřeb a zájmů upravován, falšován. Pustil se proto do komponování vlastního, utajovaného deníku, do objektivního zapisování událostí na bojištích, zejména však do vystižení osobně sdíleného prostředí „Vlčího doupěte“. Jeho osobní deník líčí nekompromisně kriticky tamní atmosféru, lidské chování a mezilidské vztahy, už tehdy poznamenané tím, že si osazenstvo Hlavního stanu bylo vědomo blížící se katastro-

fy, jež jako Damoklův meč visela nad německou armádou, která teď opouštěla dobyté frontové pozice. Zejména nejstarší čtenáři budou jistě překvapeni, nakolik se tento obraz liší od našich někdejších iluzorních představ o dokonale fungující, drilem vycvičené mašinerii nejvyššího německého válečného velení. Vystižením tamější banality postihl Hartlaub zároveň i banalitu celého zvráceného nacistického systému, „banalitu Zla“, jak to jako nový fenomén 20. století pojmenovala filosofka Hannah Arendová.

Zápisky z Vůdcova Hlavního stanu jsou nesporně uceleným literárním dílem, i když je Hartlaub považoval za přípravnou variantu pro poválečné přepracování. Zmíněné zápisky vykazují nemalé zvláštnosti. V podstatě na celé ploše textu je patrná vazba literáta na historika, zejména díky neobvyklé pozornosti k detailům. V některých částech tohoto díla se zračí výrazná věcnost, hutnost vyjadřování, úspornost větné stavby. Zejména počáteční partie knihy překvapí téměř v každé větě absencí slovesa, jež je obecně v krásném písemnictví jako hlavní nositel děje samozřejmou součástí textu. O podílu historika svědčí i určitý odosobněný vztah k vyprávěnému ději; ačkoliv je naprosto jasné, že vše sdělované procházelo myslí autora, že je to jeho osobní svědectví, Hartlaub se někdy staví do pozice objektivního, nadosobního pozorovatele; místo já píše on, ke konci knihy slovo já nahrazuje výrazem písař. I při stálé péči o zachycování detailů však v průběhu díla postupně stále výrazněji převládá spisovatel nad historikem; stylizovanost a fantazijní prvky zřetelně víc a víc převažují nad věcně popisovanou realitou.

Zápisky nejsou chronologickou kronikou dění ve „Vlčím doupěti“, ani časově posloupným záznamem autorových osobních prožitků. Také nejsou prostředkovány souvislým dějem z okruhu Hlavního stanu ani spojeným Hartlaubovým prožíváním tamního pobytu. Jsou rozčleněny do značnou měrou oddělených částí: *Vlkodlak*, *Hospodářský průkopník*, *V houští Jihovýchodu*, *Carův kurýr* a *Vlak do propasti*. Jsou to vlastně poměrně samostatné skici, fragmenty, jež však celkový obraz Hlavního stanu netříští; jen na něj zaostřují pohled z rozličných úhlů.

V *Zápisích* používá Hartlaub při představování jednotlivých osob, údů Hlavního stanu, většinou pseudonymy. Zčásti patrně proto, že se musel obávat krutých následků, jež by ho nepochybně neminuly, kdyby byl jeho osobní deník odhalen. Je až neuvěřitelné, že se své

kritické postřehy o atmosféře „Vlčího doupěte“ a ironizující charakteristiky představitelů tamní vojenské moci odvážil zapisovat přímo v samém centru nejvyššího velení nacistické armády. Druhým důvodem skrývání skutečných jmen je zajisté ona zmíněná postupující nadvláda Hartlauba literáta nad Hartlaubem historikem. Němečtí odborníci v některých případech odhalili skutečná jména osob, jež autor tajil. Spisovatel si však byl vědom podstatného literárního poznatku, že koncentrování vlastností většího počtu skutečných jedinců do jedné literární osoby nevede k ochuzení, ale naopak – využití typizace přispívá k zhutnění a rozšíření literární výpovědi, k hlubšímu vystižení reality. Ostatně vzhledem k časové odlehlosti by zejména pro českého čtenáře nemělo odtajnění jmen postav Hlavního stanu žádný význam. Naproti tomu Hartlaubem uváděné četné zkratky armádních funkcí, štábů, velitelských stupňů a organizací jsou věrohodné, autorem správně užívané. Stejnou historickou platnost mají i zmiňované politické, válečné události, jednání státníků atd. Aby čtenář pochopil autorovu literární výpověď, měl by jim porozumět. Z toho důvodu přináší kniha ve svém závěru přehled všech užívaných zkratk a také mnohé vysvětlivky k událostem a faktům, uváděným v textu.

Miroslav Stuchl

Vlkodlak

Z lesnického hlediska vzorný borový les – nikdo neví, kde se tu vzal. Patrně založený nějakým předvídavým německým lesníkem na konci 19. století speciálně k nynějšímu využití. Úzký půdorys ve tvaru jazyka, se širokými očíslovanými průseky (před nimi závora), otevřenými a průhlednými do všech směrů. Na okraji v pravidelných odstupech mohutné duby, na nichž jsou nyní zbudovány vysoko umístěné pozorovatelné. Od silnice odkloněná východní část zahrnuje uzavřený okrsek číslo I (s nejužším politickým a vojenským okolím Adolfa Hitlera – pozn. ed.), oddělený kovovou mříží, jež svou výškou přesahuje člověka, na louce leží do dálky se táhnoucí zábrana z ostnatého drátu, spirálovitý válec. Borovice tloušťky dvacet až třicet centimetrů, mnohé vykácené, řezné plochy pařezů natřeny šedozeleň. Na střeše nepoužívaného bunkru ve tvaru kostky pečlivě upravené zátiší, stejně tak na četných barácích. Maskovací sítě v barvě mořských řas, popelavě šedé cesty, mohutné hydranty, na barácích skříňky s hadicemi. Baráky Vůdcova ochranného praporu vyzdobeny parožími a okrasami, vyrobenými lupenkovou pilkou. Mezi cestami položený (či nasety?) trávník řádně nevěšel, velké úseky spáleny sluncem. Borové šišky, písaři je sbírají do papírových košů na podpal.

Už v září se topí. Každý z dlouhých služebních baráků vysílá do výšky tučty kolmých a úzkých kouřových sloupků; modř působí s pozoruhodnou intenzitou v šedohnědé zeleni, proniknuté mnoha slunečními skvrnami. Chodby letecké ochrany klikaté, stěny zesíleny pletivem z proutí; tam spousta pavučin a vnitřní chlad. Máslo, které se občas krade, se v nich uskládňuje v kuchyňských nádobách tuhé.

Celé zařízení prý vybudovalo v zimě několik tisíc Židů, jejichž masový hrob se nachází v bezprostřední blízkosti. Ve skutečnosti to byli zajatci. Mnohým způsobil mráz těžká poškození, i ze strážního mužstva, kteří by byli při práci rádi pomáhali. Od poloviny září nepřetržitý